

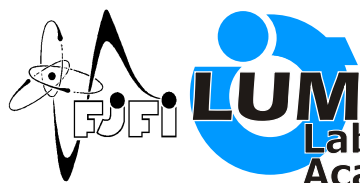
Mechanika a termodynamika monokrystalů slitin s tvarovou pamětí

Ing. Hanuš SEINER, Ph.D.

**Katedra materiálů, FJFI, ČVUT v Praze
Laboratoř ultrazvukových metod, ÚT AVČR**

**Seminář FZÚ, 14.10. 2008, společná přednáška
s RNDr. Petrem ŠITNEREM, CSc.**

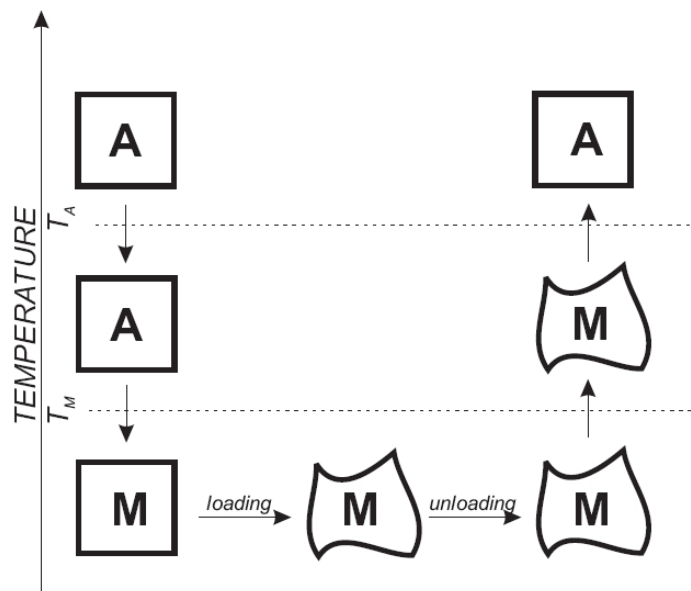
- Osnova:**
1. Úvod do teoretického popisu monokrystalů SMA
    - 1.1 Jev tvarové paměti
    - 1.2 Matematický popis martenzitických mikrostruktur
    - 1.3 Termodynamika monokrystalů SMA
  2. Mechanická stabilizace martenzitu
    - 2.1 Efekt stabilizace a rozhraňové mikrostruktury
    - 2.2 Experimentální pozorování
    - 2.3 Termodynamika mechanické stabilizace
    - 2.4 Teoretická interpretace pozorovaných mikrostruktur

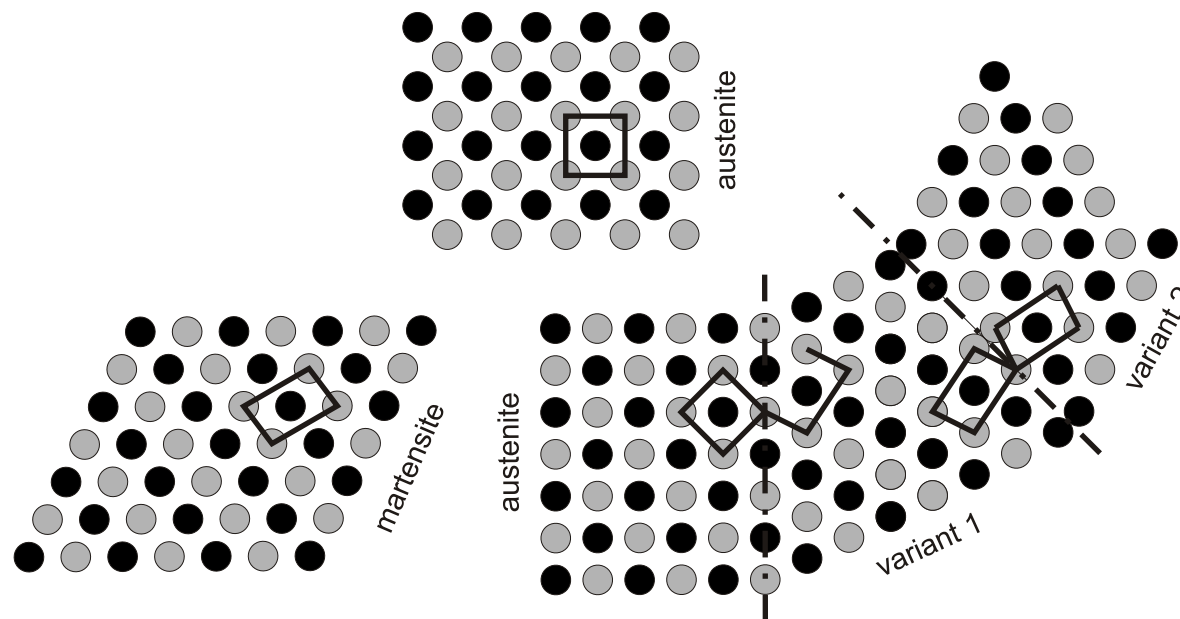
1. Úvod do teoretického popisu SMA

1.1 Jev tvarové paměti

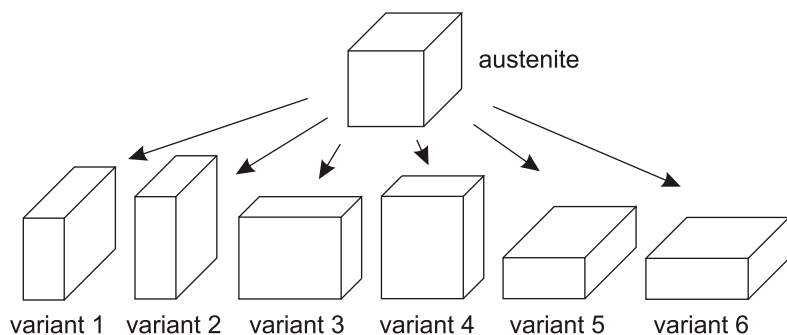
Makroskopický efekt:

Mikrostrukturní interpretace:

Relace grupa-podgrupa v symetriích A a M:

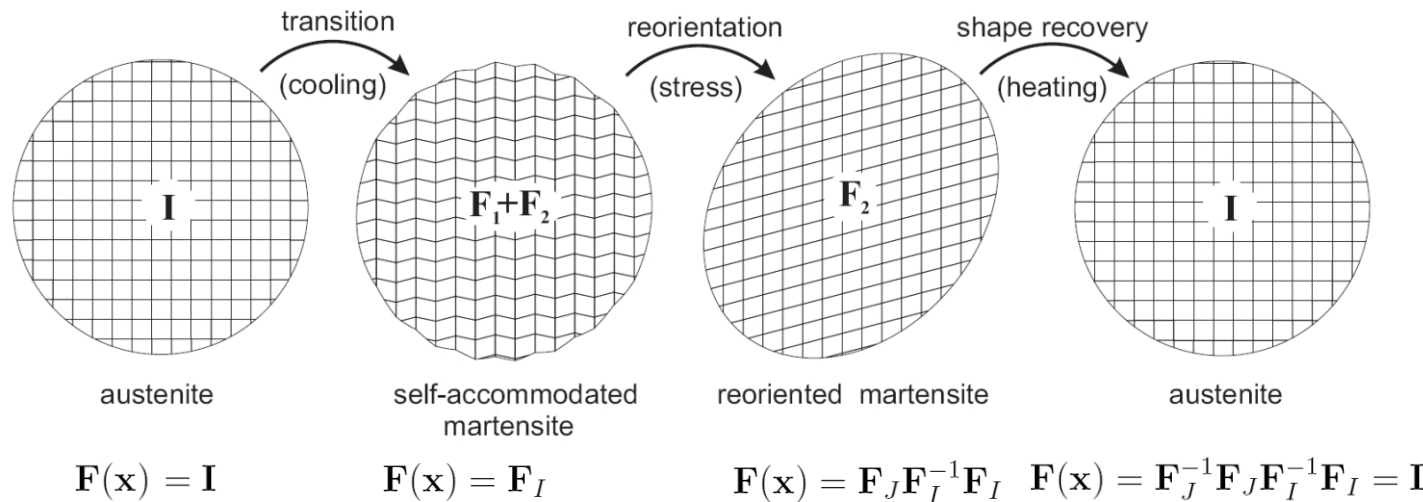
- makroskopická smyková deformace jako projev fázové transformace
- fázová rozhraní mohou existovat pouze v určitých předepsaných rovinách
- tvorba jemných mikrostruktur a jejich snadná pohyblivost
- složitost popisu, izotropní modely plasticity atd. nefungují

I. Úvod do teoretického popisu SMA

1.2 Matematický popis martenzitických mikrostruktur

Teorie vyvinutá R.D. Jamesem a sirem J.M. Ballem v 80tých letech minulého století umožňující popis vratné martenzitické transformace pomocí mechaniky kontinua. (Funguje pouze díky tomu, že při vratné martenzitické transformaci nedochází k distorzi mřížky, pouze ke změně její geometrie.)

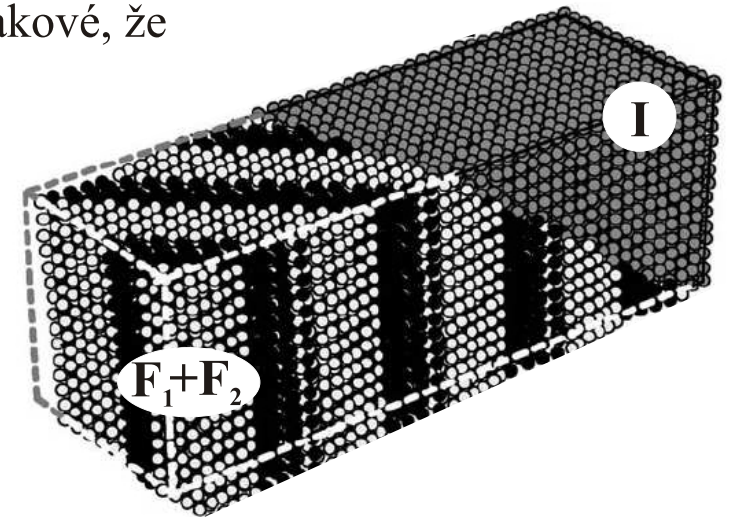
Tato teorie nám rovněž říká, kdy může existovat kompatibilní (geometricky přípustné) rozhraní. Je to tehdy a jen tehdy, když existuje vektor $\mathbf{a}$ a normála k rozhraní $\mathbf{n}$ takové, že

$$\mathbf{F}_I - \mathbf{F}_J = \mathbf{a} \otimes \mathbf{n}.$$

Speciální případ nastává, pokud se jedná o rozhraní mezi austenitem a martenzitem:

$$\mathbf{I} - \mathbf{M} = \mathbf{a} \otimes \mathbf{n}.$$

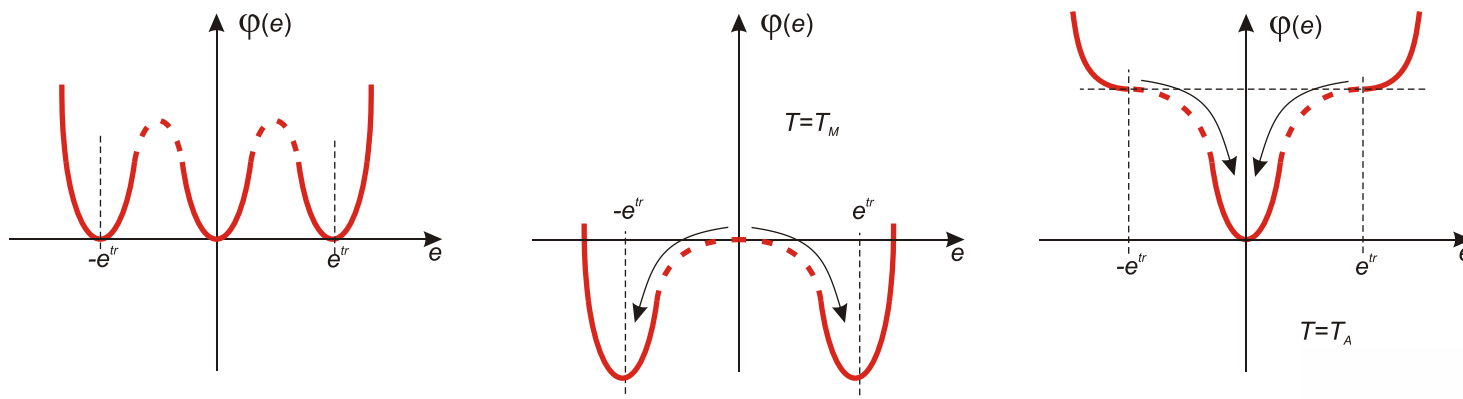
M je většinou laminát prvního řádu, ale existují i obecnější případy.

1. Úvod do teoretického popisu SMA

1.3 Termodynamika monokrystalů SMA

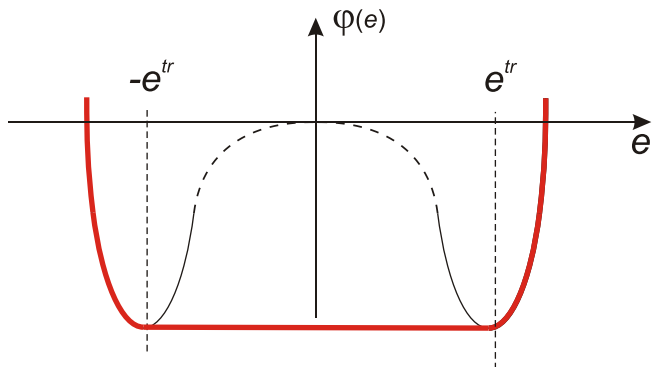
Vycházíme z předpokladu, že každá fáze, která může za dané teploty existovat je rovnovážná, tj. odpovídá jí minimum nějakého termodynamického potenciálu.

$$\Phi = \int_{\Omega} \varphi(\nabla \mathbf{y}(\mathbf{x}), T) dV$$

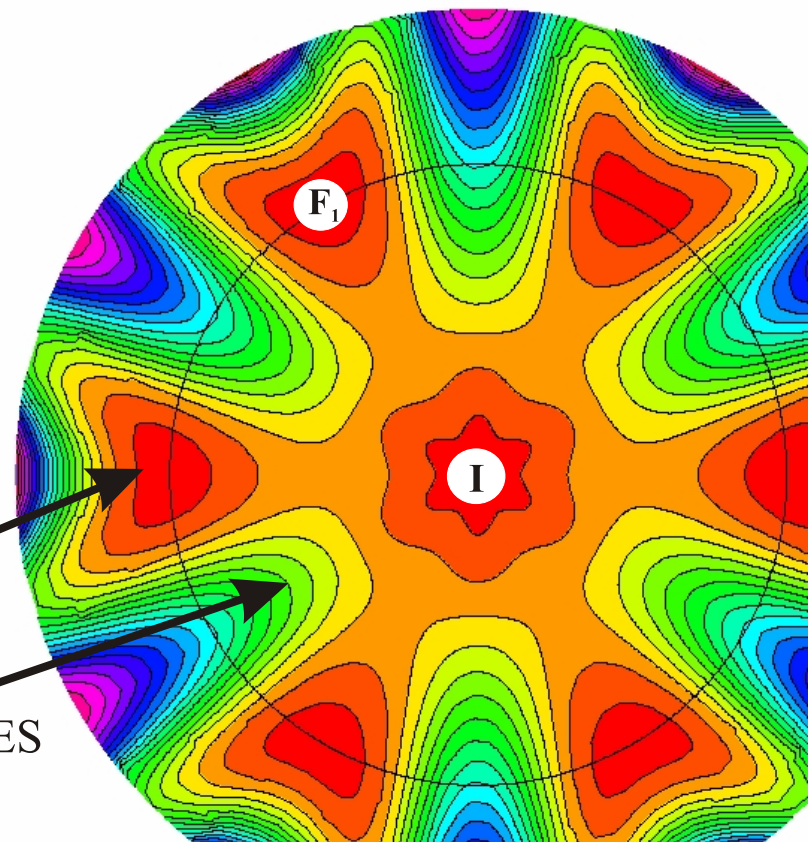
Materiál nemůže zůstat v oblasti s konkávní energií (spinodálním regionu) proto dochází k vytváření mikrostruktur - periodických uspořádání martenzitických variant.

Mikrostruktury jsou energeticky ekvivalentní jedné variantě => představa energie jako kvazikonvexní obálky minim

Jednotlivé jámy mají tvar a symetrii dány elastickými koeficienty...

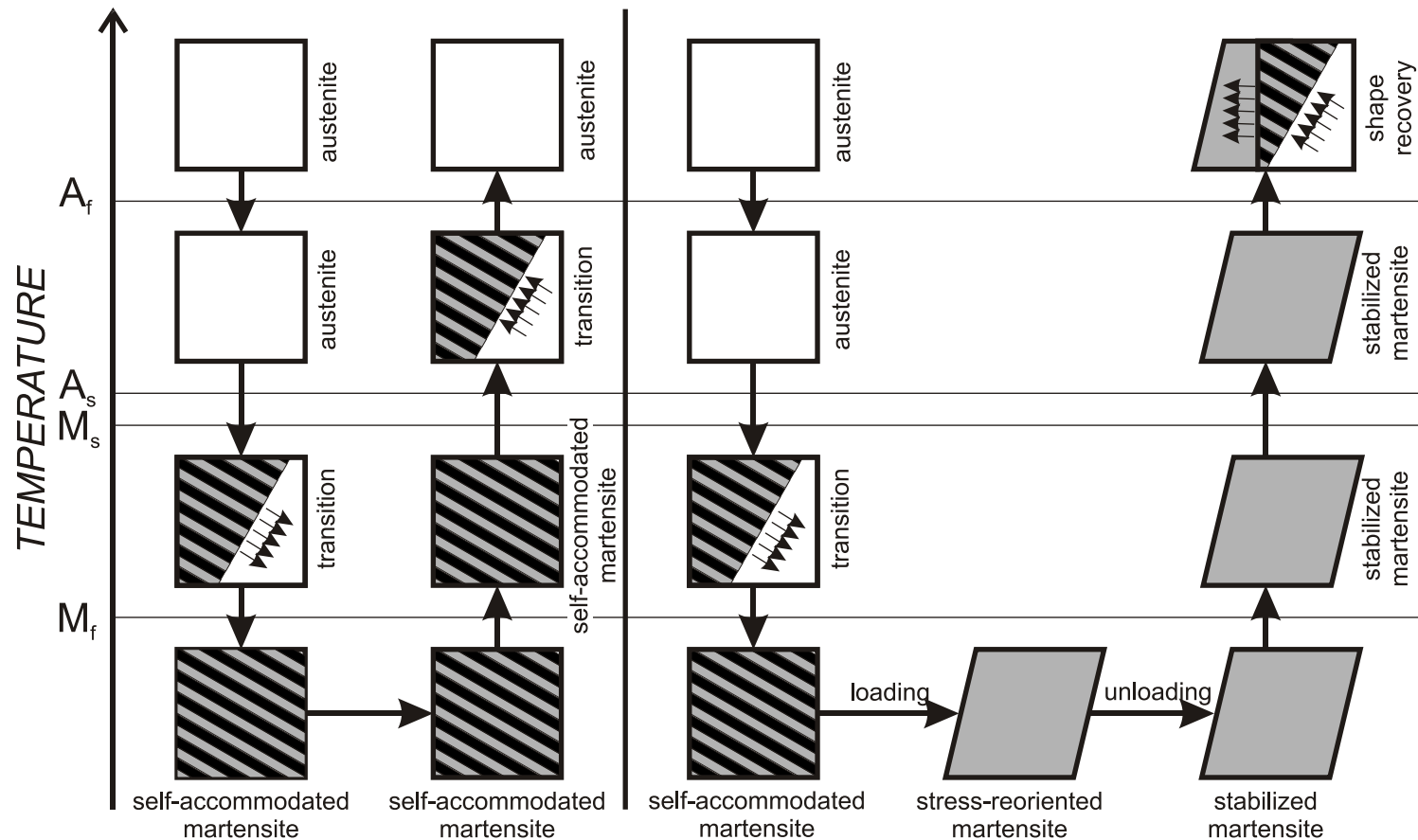
...ale HIC SUNT LEONES

2. Mechanická stabilizace martenzitu

2.1. Efekt stabilizace a rozhraňové mikrostruktury

Kritické teploty a kritická napětí pro jednotlivé transformace je teoreticky možno provázat Clapeyronovou relací. V realitě je však možno hýbat transformačními teplotami pomocí čistě geometrických efektů.

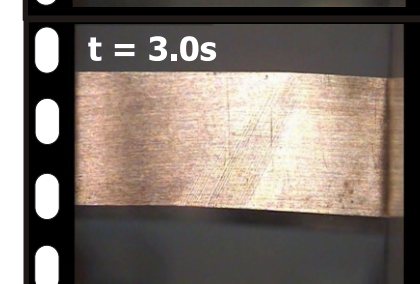
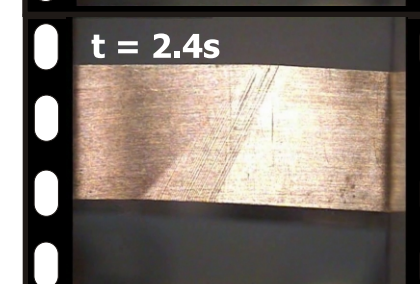
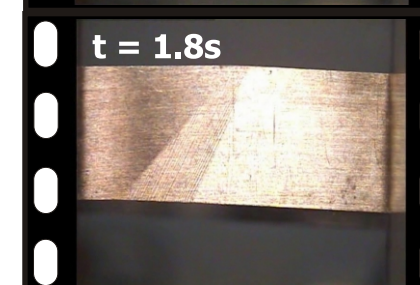
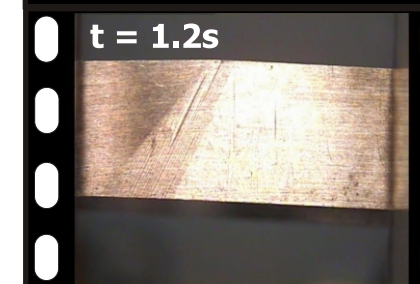
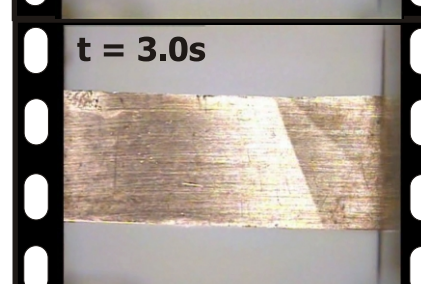
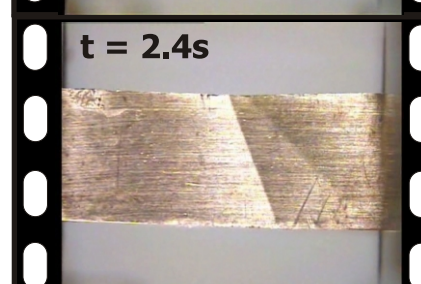
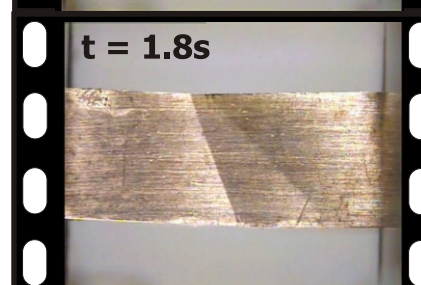
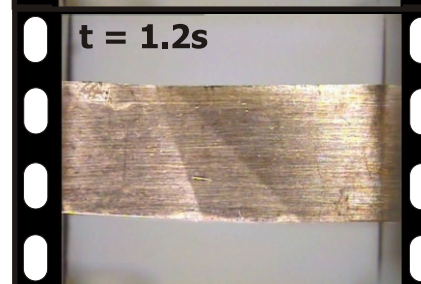
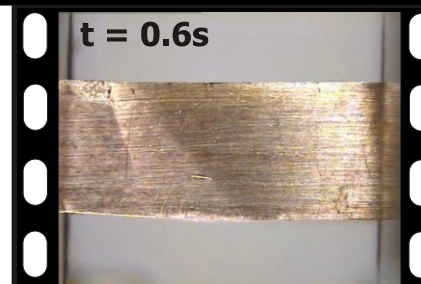
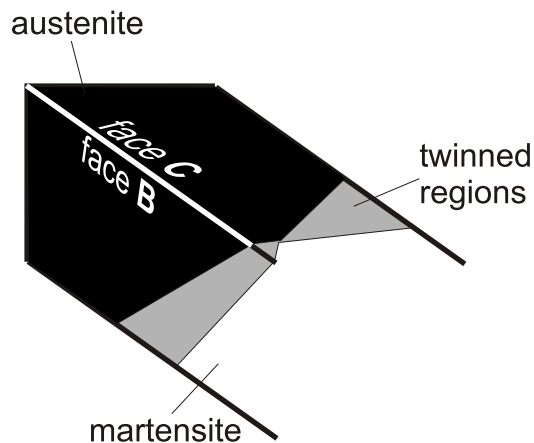
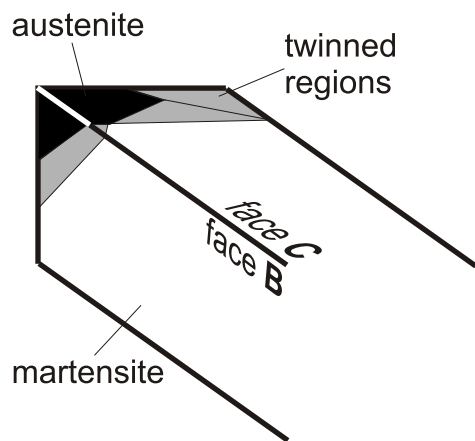
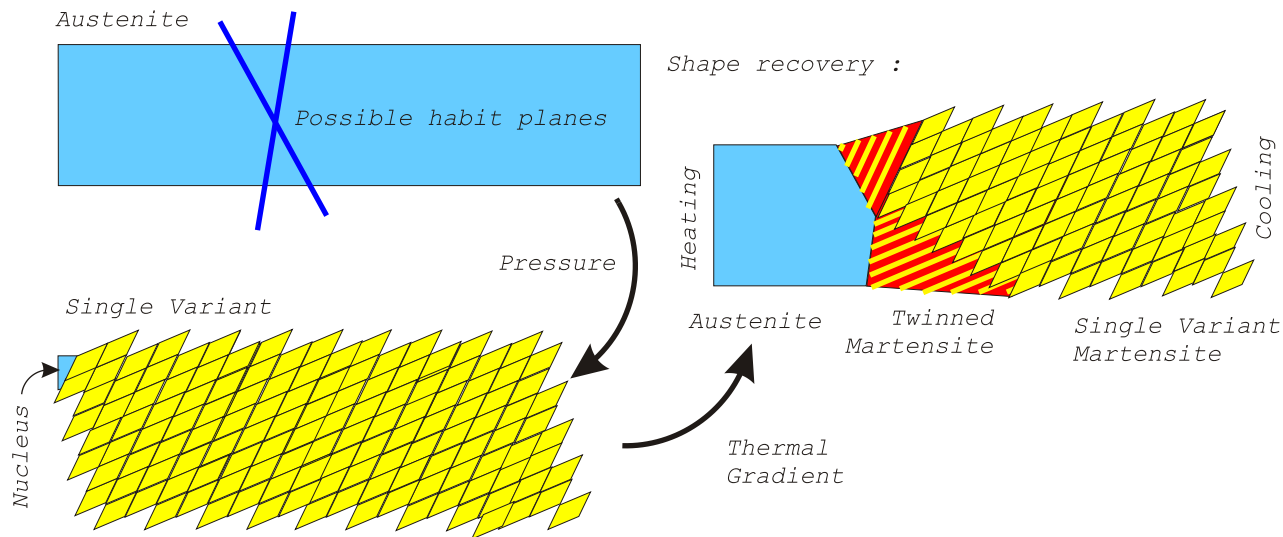
- tvorba a pohyb nové mikrostruktury jsou energeticky náročné (bohužel, zatím nikdo netuší jak)
- pro SMA neexistuje nic jako 'trasformační teplota' ve smyslu materiálové konstanty
- značnou roli sehrává elasticita

2. Mechanická stabilizace martenzitu

2.2. Experimentální pozorování

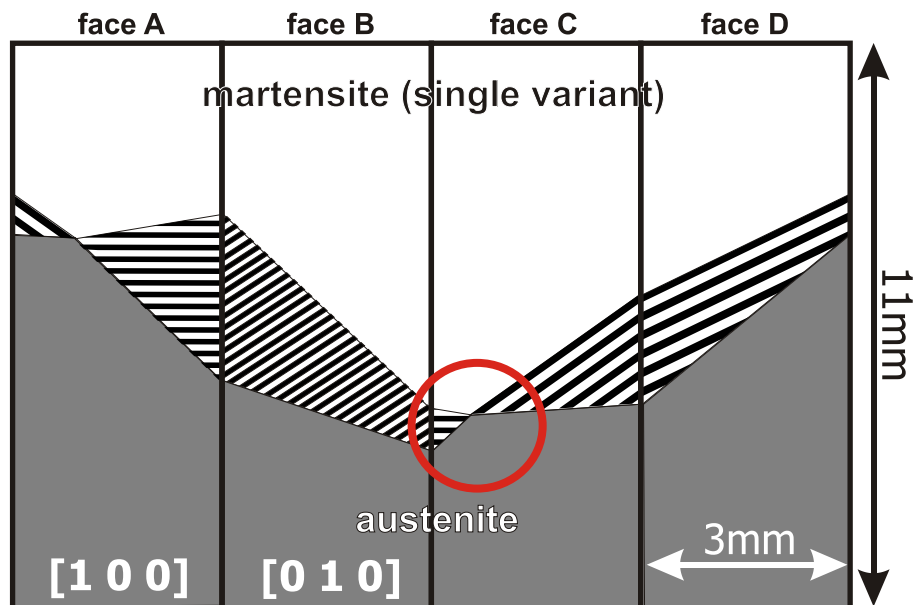
Austenit byl nejprve převeden do mechanicky stabilizovaného martenzitu aplikací vnějšího napětí.

Potom byla ohřevem vyvolána zpětná transformace.

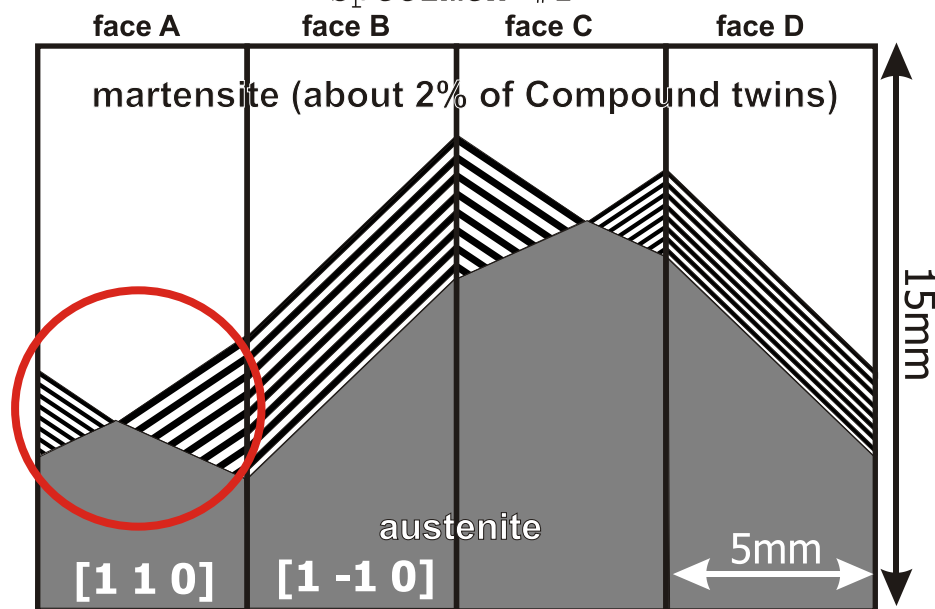

2. Mechanická stabilizace martenzitu

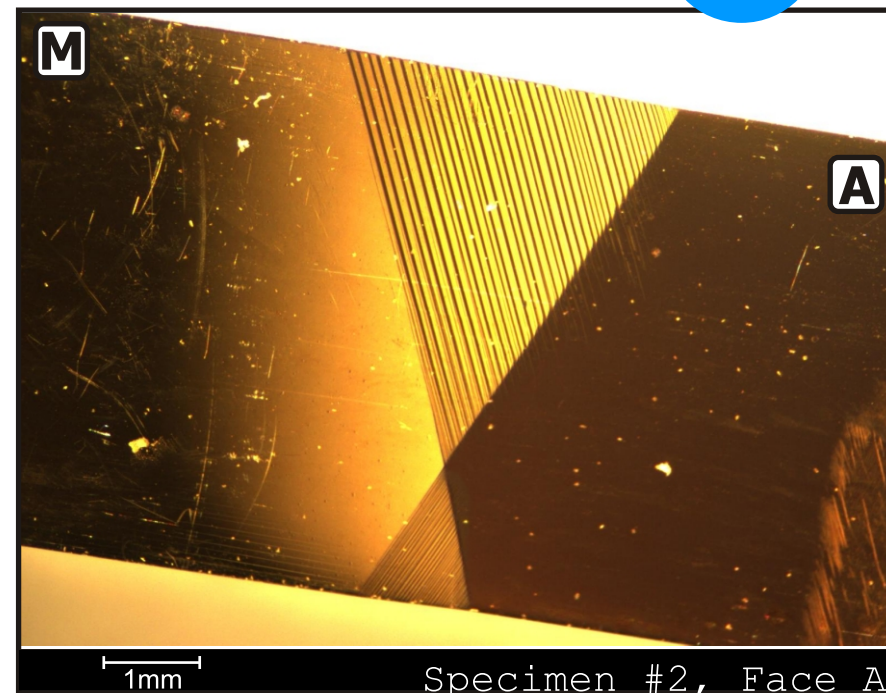
2.2 Experimentální pozorování

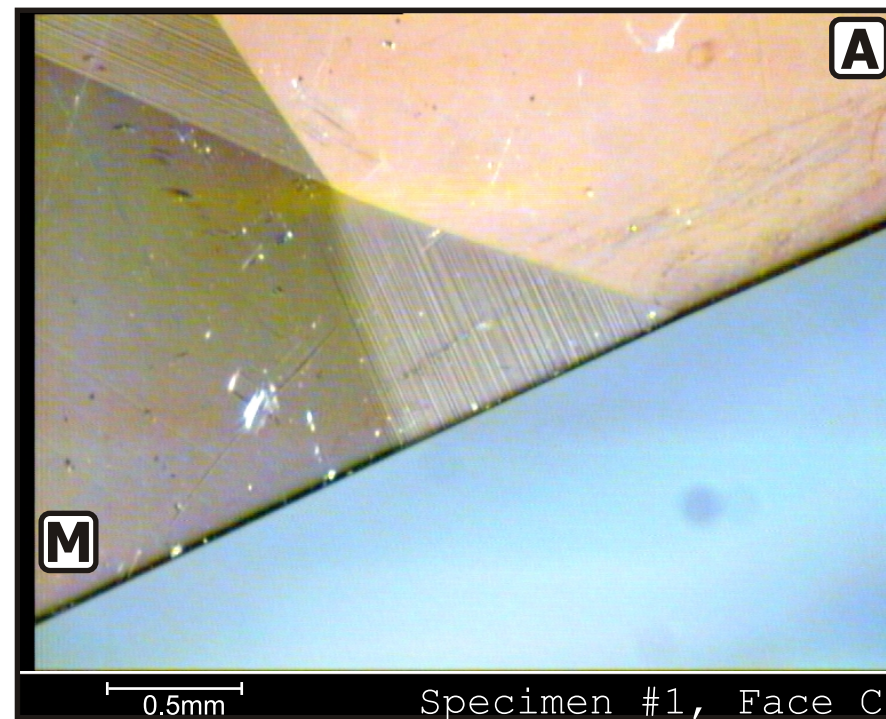
Specimen #1

Specimen #2

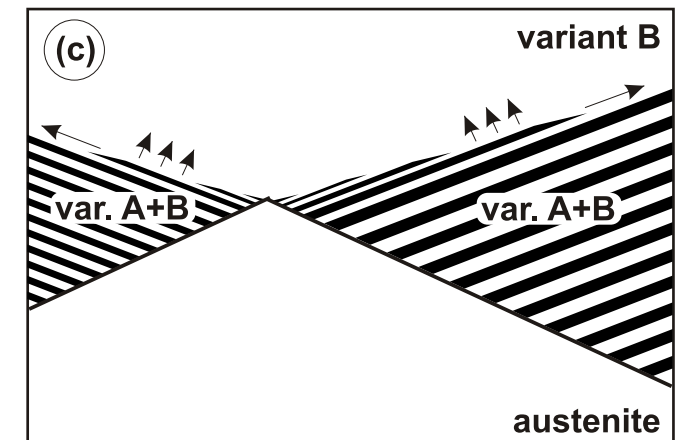
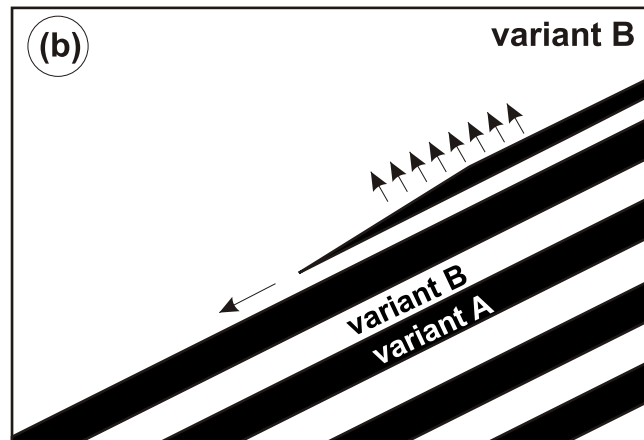
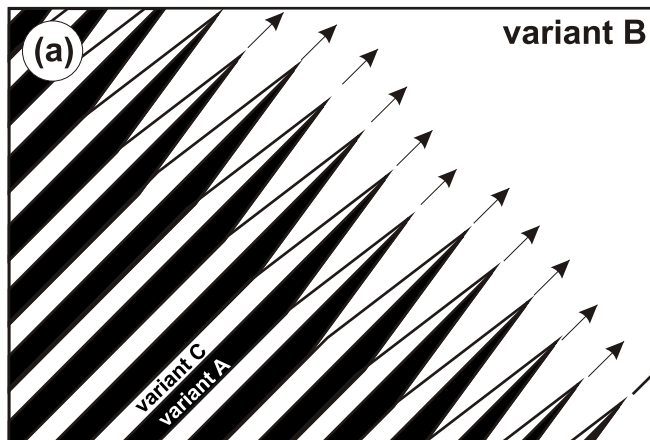
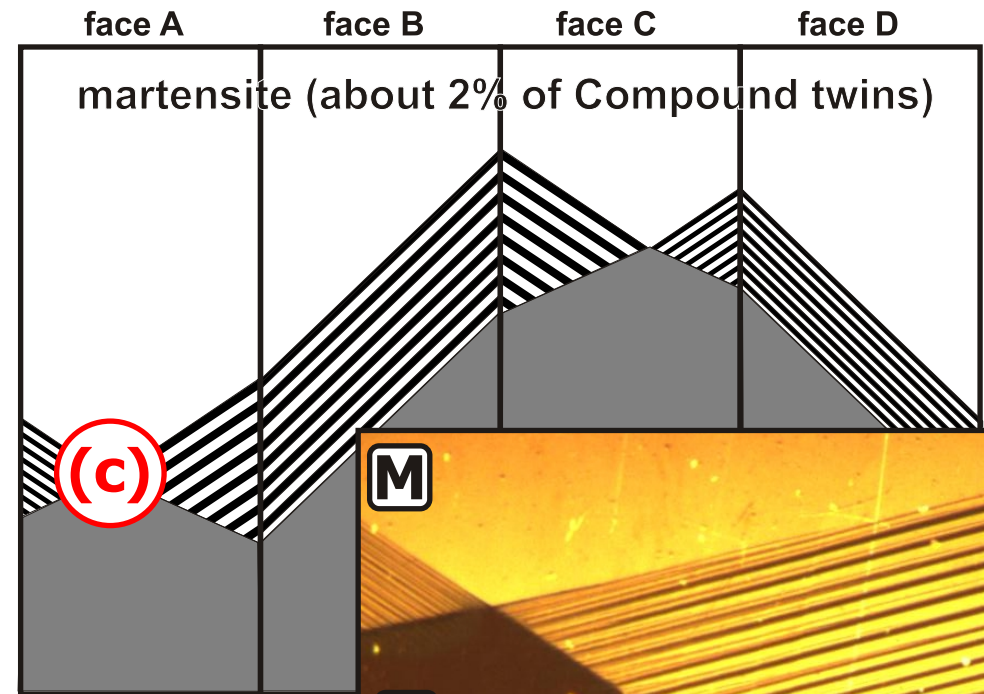
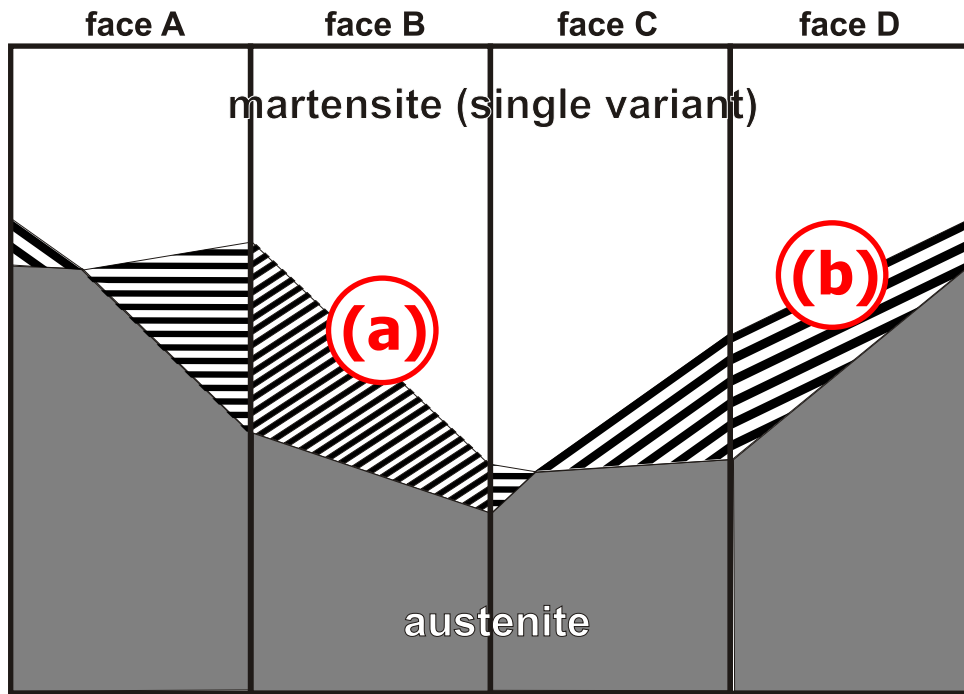
Specimen #2, Face A

Specimen #1, Face C

2. Mechanická stabilizace martenzitu

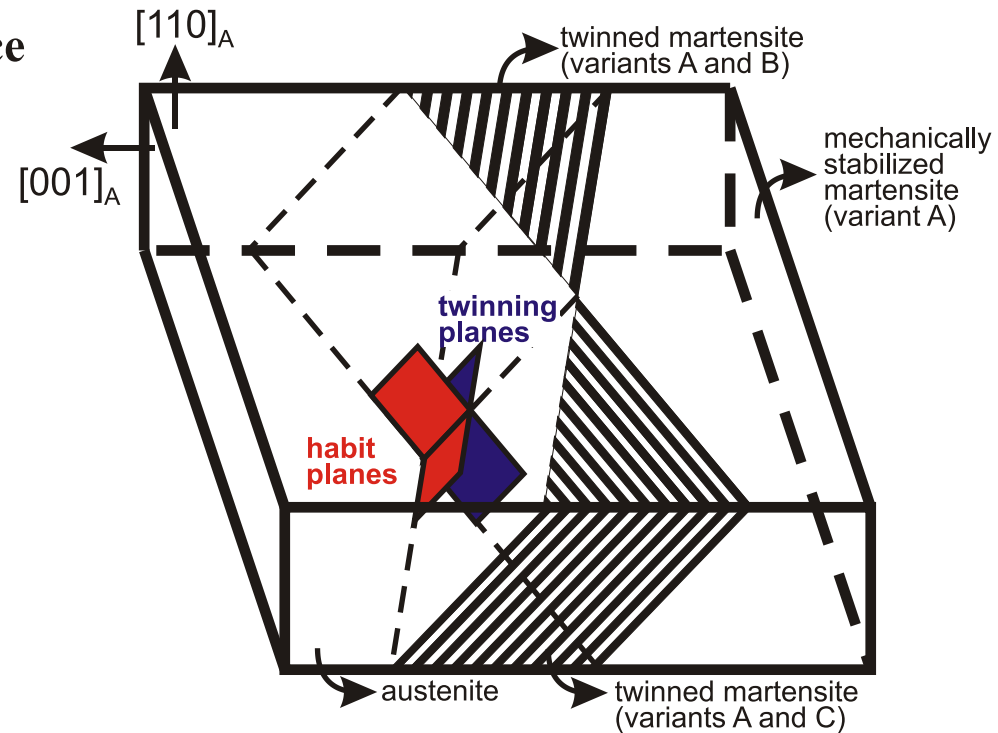
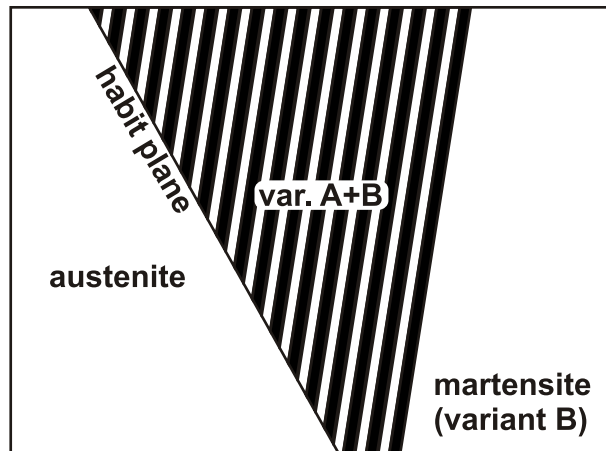
2.2 Experimentální pozorování

2. Mechanická stabilizace martenzitu

2.3 Termodynamická mechanické stabilizace

The **Clausius inequality** (the 2nd law of thermodynamics, consequence of $\delta Q \leq TdS$)

$$dU \leq TdS - dW$$

is valid for every irreversible proces. (For reversible processes, the equality sign is valid.)

For isothermal processes

$$d\Phi = dU - TdS \leq -dW$$

Hypothesis:

During the transition, the released Helmholtz free energy must be larger or equal to the mechanical work being done by the transition front.

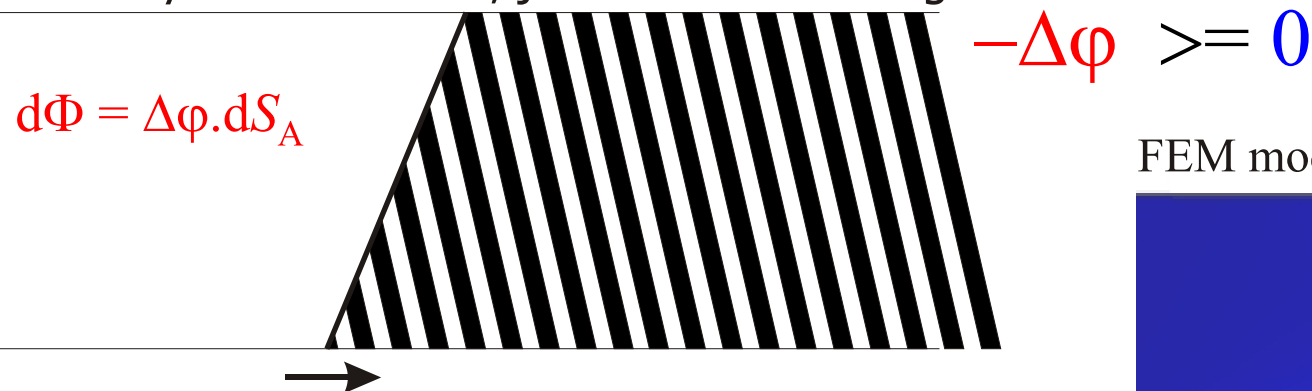
2. Mechanická stabilizace martenzitu

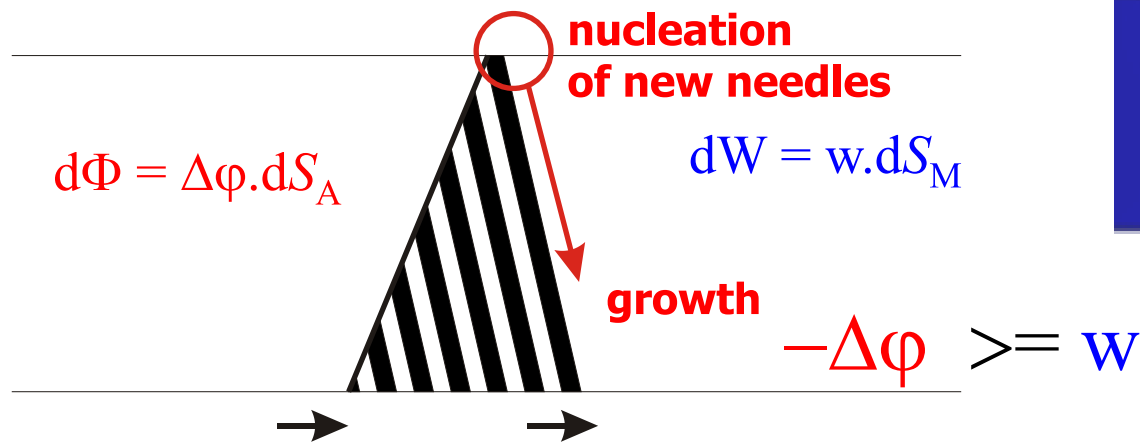
2.3 Termodynamická mechanické stabilizace

Consider two infinite rods of SMA single crystal (2D), and increase slowly the temperature from T_C

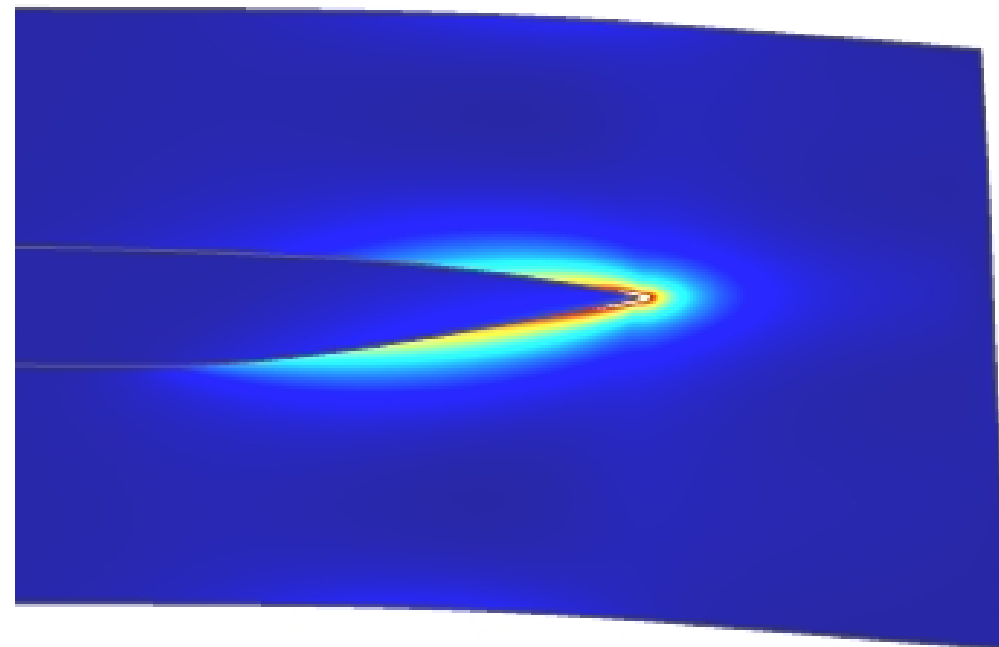
1. Self-accommodated (S_A = area of austenite, $\Delta\phi$ = difference in free energy density)
nearly no work done, just some branching

2. Stabilized (S_M = area of stabilized martensite, w = density of work being done)

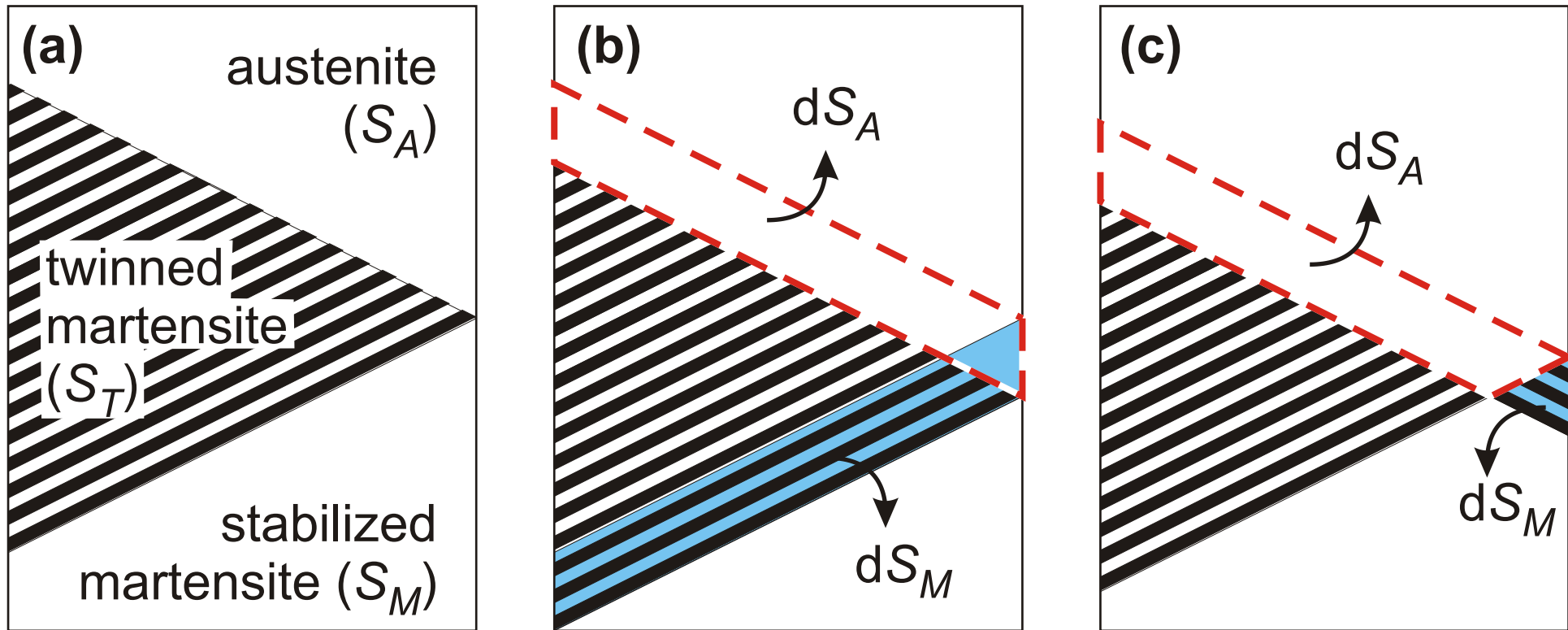
FEM modelování napěťového pole na čele jehlice:

2. Mechanická stabilizace martenzitu

2.4 Teoretická interpretace pozvaných mikrostruktur

Growth from a fully compatible starting configuration

Critical condition for activation of one of the propose mechanisms of the transition:

$$d\Phi^{(b)} = \Delta\varphi^{(b)} dS_A^{(b)} = \underbrace{dW_N}_{\text{nucleation}} + \underbrace{wdS_M^{(b)}}_{\text{growth}} \quad d\Phi^{(c)} = \Delta\varphi^{(c)} dS_A^{(c)} + \underbrace{d\Phi_E^{(c)}}_{\text{elasticity}} = dW_N + wdS_M^{(c)}$$

It can be easily shown that the X-interface is activated at lower temperatures for any reasonable Φ_E .